

**Mustafa Yüceer, Osmanlı Manzum
Hadis Edebiyatı (Ankara: Türkiye Diyanet
Vakfı Yayınları, 2021) 590 sayfa,
ISBN:9786258023145**

Kitap
Tanıtımı
Book
Review

Mehmet Ali ERDOĞAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim
Dalı

Masters Student, Selcuk University, Faculty of Theology, Department of Hadith,
Konya, Türkiye

[✉ mehmetalierdogan42@gmail.com](mailto:mehmetalierdogan42@gmail.com) [ID orcid.org/0009-0009-7876-4928](https://orcid.org/0009-0009-7876-4928)

Yazar
Author

Erdoğan, Mehmet Ali. "Mustafa Yüceer, Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı
(Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021) 590 sayfa,
ISBN:9786258023145". *Tevilat* 5/2 (Aralık 2024), 523-531.

[doi doi.org/10.5281/zenodo.14585758](https://doi.org/10.5281/zenodo.14585758)

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 04.11.2024

e-ISSN: 2757-654X

Accepted / Kabul Tarihi: 28.12.2024

www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal
içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and
scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan
çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını **CC BY-NC 4.0** lisansı altında
yayınlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to
their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press

Bilgi
Info

Mustafa Yüceer, Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2021) 590 sayfa, ISBN:9786258023145

Kur'ân-ı Kerim ile birlikte İslâm dininin ve medeniyetinin ana kaynaklarından olan hadisler, Müslüman toplumların dinî hayatlarıyla beraber kültürlerine, dillerine, yaşam tarzlarına kısaca hayat normlarının tümüne etki etmiştir. Hadislerin etkilediği alanlardan birisi de hiç şüphesiz edebi metinlerdir. Özellikle hadislerin bu metinler içinde tespit edilebilirliğini sağlayan iktibaslar bahse konu çalışmalara dinî hüviyet kazandırmaktadır. Nitekim din, hayatın her anını baştan sona etkileyen bir olgudur. İbadetten ahlâka, kültürden sanata varıncaya kadar birçok alanı ya doğrudan şekillendirir ya da kendisine göre düzenlemeler yapar.

Hz. Peygamber'in şefaatine ulaşma düşüncesiyle telif veya tercüme yoluyla hazırlanan kırk, yüz ve bin hadisler de aidiyet duygusu başta olmak üzere müelliflerin dünya kaygılarının yanında uhrevî beklentilerine matuftur.

Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı isimli çalışma, Osmanlı ediplerince kaleme alınan manzum kırk hadis eserlerinde yer alan rivayetlerin ontolojik ve epistemolojik tespitlerini, rivayetlerin tercihinde hangi etkenlerin ön plana çıktığını ve nakledilen rivayetlerin sıhhat durumlarını özgün bir şekilde incelemiştir.

Osmanlı dönemi telifatın yazma nüshaları etrafında rivayet tespitlerinin yapıldığı eserde Hadis Bilim Dalı'nın metotları kullanılmıştır. Ayrıca dönemin entelektüel tarzı ve rivayet tespitlerinde öne çıkan yönler analiz edilmiştir.

Özet

Anahtar Kelimeler: Hadis, Edebiyat, Manzum, Osmanlı.

Mustafa Yüceer, Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Publications, 2021) 590 pages, ISBN:9786258023145

The hadiths, alongside the Qur'an as one of the primary sources of Islam and its civilization, have influenced not only the religious lives of Muslim societies but also their cultures, languages, lifestyles, and, in short, all aspects of their life norms. One of the areas undoubtedly affected by the hadiths is literary texts. Particularly, quotations that make the identification of hadiths within these texts possible grant such works a religious identity. Indeed, religion is a phenomenon that influences every moment of life comprehensively. It either directly shapes or makes adjustments to various fields, ranging from worship to ethics, and from culture to art.

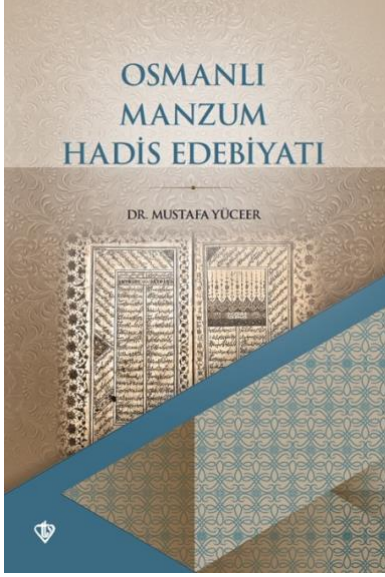
The compilation or translation of collections of forty, one hundred, or one thousand hadiths, often prepared with the intention of attaining the intercession of the Prophet, primarily reflects a sense of belonging but also addresses the worldly concerns and otherworldly expectations of their authors.

The work titled Ottoman Poetic Hadith Literature provides an original analysis of the ontological and epistemological aspects of the hadith included in the poetic forty-hadith collections written by Ottoman authors. It examines the factors that influenced the selection of these narrations and assesses the authenticity of the transmitted hadiths in a distinctive manner.

In the work where narrations are identified based on the manuscript copies of Ottoman-era compositions, the methods of the Science of Hadith have been employed. Additionally, the intellectual style of the period and the prominent aspects of narration identification have been analyzed.

Abstract

Keywords: Hadith, Literature, In verse, Ottoman.

Kur'ân-ı Kerim ile birlikte İslâm dininin ve medeniyetinin ana kaynaklarından olan hadisler, Müslüman toplumların dinî hayatlarıyla beraber kültürlerine, dillerine, yaşam tarzlarına kısaca hayat normlarının tümüne etki etmiştir. Hadislerin etkilediği alanlardan birisi de hiç şüphesiz edebi metinlerdir. Özellikle hadislerin bu metinler içinde tespit edilebilirliğini sağlayan iktibaslar bahse konu çalışmalara dinî hüviyet kazandırmaktadır. Nitekim din, hayatın her anını

baştan sona etkileyen bir olgudur. İbadetten ahlâka, kültürden sanata varıncaya kadar birçok alanı ya doğrudan şekillendirir ya da kendisine göre düzenlemeler yapar.

Hız. Peygamber'in şefaatine ulaşma düşüncesiyle telif veya tercüme yoluyla hazırlanan kırk, yüz ve bin hadisler de aidiyet duygusu başta olmak üzere müelliflerin dünyevi kaygılarının yanında uhrevî beklentilerine matuftur.

Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı isimli çalışma, Osmanlı ediplerince kaleme alınan manzum kırk hadis eserlerinde yer alan rivayetlerin ontolojik ve epistemolojik tespitlerini, rivayetlerin tercihinde hangi etkenlerin ön plana çıktığını ve nakledilen rivayetlerin sıhhat durumlarını özgün bir şekilde incelemiştir. Yazarın ifadesi ile:

"Bu eseri inceleyen bir edebiyatçı, sosyolog veya siyaset tarihçisi, Osmanlı dönemi şairlerinin telif ettikleri çalışmalarda hadislerin nasıl kullanıldıklarını, seçtikleri rivayetlerin konu analizlerini ve nelerden etkilendiklerini görmüş olacaktır."¹

Eser giriş başlığıyla beraber üç bölümden meydana gelmiştir. Çalışma, Osmanlı dönemini esas alarak oluşturulmuş olup

¹ Mustafa Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı* (Ankara: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, 2021), 5.

kronolojik olarak kırk yüz ve bin hadis çalışmalarındaki rivayetlerin tespit, tahrıf ve tahlilleri ortaya konmuştur. Osmanlı dönemi telifatın yazma nüşhaları etrafında rivayet tespitlerinin yapıldığı eserde Hadis Bilim Dalı'nın metotları kullanılmıştır. Ayrıca dönemin entelektüel tarzı, kültürel birikimi dikkate alınmakla birlikte hadis kullanımında müelliflerin üslupları, hadis ilmi disiplinine verdikleri önem ve tercih kriterlerinde öne çıkan yönler analiz edilmiştir.

Osmanlı sosyal hayatında şiir, tasavvuf başta olmak üzere dinî-ahlaki öğretilerin odağında yer almış ve devlet ricali de dahil ilmiye sınıfının ilgi alanında asırlar boyu var olmuştur. Yazarın verdiği bilgiye göre Osmanlı döneminde kırk hadisler, müelliflerce manzum, mensur ve manzum ile mensur karışık olmak üzere üç kategoride telife konu edilmiştir. Bu eserde manzum ve manzum-mensur karışık metinler etrafında bir kurgu yapılmıştır. İlk örneğini XV. asırda Abdurrahman Câmî'ye (ö. 898/1492) ait Farsça kırk hadisin, Osmanlı Türkçesine tercümesiyle başladığını gördüğümüz bu tür, daha sonra coğrafyanın her köşesinde hızla yayılarak yaygınlık kazanmıştır.

Kitabın giriş bölümünde Yüceer, konunun seçiminde hangi hususlara dikkat ettiğine ve konunun önemine dair bilgiler vermiştir. Ayrıca günümüzde farklı alanlarda yapılan tenkitli neşirlerde hadis ilim dalının zorunlu ilkelerinin göz ardı edililişine ve bilgi eksikliğinden kaynaklı problemlere işaret etmiştir.

Yazar birinci bölümde henüz II. asırda ortaya çıkan kırk hadis geleneğinin oluşum süreçlerine ve ilk asırlardan Osmanlı dönemine gelinceye kadar önemli muhaddislerce kaleme alınan örneklerine işaret ederek bu türün ilk nüvelerini bizlere sunmaktadır. Kırk hadis telifinde, Abdullah b. Mübârek'ten (ö. 181/797) Beyhakî'ye (ö. 458/1066), Nevevî'den (ö. 676/1277) İbn Hacer el-Askalânî'ye (ö. 852/1449) pek çok önemli muhaddis boy göstermiştir. Bu eserlerde konular, dinin genel hükümleri, zühd ve ahlakla ilgili rivayetler bazen de Hz. Peygamber'in eşleri gibi diğerlerine nazaran daha özel belirlenmiş bir başlık altında şekillenmiştir. Kırk hadis geleneğinde konuların çeşitli olması gibi rivayetlerin nakillerinde de farklı metotlar izlenmiştir. Bir şehirden, hocadan veya sahâbîden alınan rivayetleri nakletme gibi örnekleri

mevcuttur. İbn Asâkîr'in (ö. 576/1176) *el-Erbaîne'l-Büldâniyye'sinde* kırk ayrı hadis, kırk farklı şehirdeki, kırk hocadan, kırk sahâbî aracılığıyla nakledilmiştir.²

Yazar bu türün oluşmasına doğrudan etkisi bulunan ve neredeyse bu ilme merakı olan hemen herkesin hatırında bulunan "men hafıza" yani "Ümmetinden kim din işleriyle ilgili kırk hadis ezberlerse"³ rivayetinin tahrîc, isnad ve metin tenkidini ayrıntılı bir şekilde tahlil etmiş ve kırk hadis edebiyatının oluşmasına zemin hazırlayan rivayetin sıhhat durumunu ortaya koymuştur. Buna göre 13 sahâbîden 28 farklı tariki tespit edilen rivayetin zayıf birkaç tariki dışında mevzu metinlerden oluştuğu bilgisi önemlidir.

İkinci bölümde XV. asırdan XX. asra kadar devam eden telif/tercüme faaliyetleri incelenerek, matbu ve yazma halinde bulunan 76 manzum kırk, yüz ve bin hadiste 4417 rivayet tespit edilmiştir. Önce eser ve yazarıyla ilgili genel bilgiler verilmiş daha sonra rivayetlerin tahrîc ve değerlendirmesine geçilmiştir. Makbul kabul edilen rivayetlerin sadece sonuç bilgileri ve Kütüb-i sitte içindeki karşılıkları verilmiş, merdud kabul edilen rivayetler ise zayıf, mevzu, bulunamayan rivayetler ve selefte ait sözler başlıkları altında incelemeye tâbi tutulmuştur. Ayrıca dipnotlarda farklı eserlerde yer alan ortak rivayetlerin bilgisi de verilmek suretiyle yaygın kullanılan metinler ilişki ağı kronolojik tespit edilmiştir. Yazarın bu bölümde 964 zayıf, 336 mevzu ve 75 rivayetin ise önceki dönemlerde yaşamış âlim, şair veya filozofların söylediği sözlerden oluştuğu tespiti ve temel hadis kitapları dışında fıkıh, tefsir, tasavvuf eserlerinde ya da herhangi bir yerde bulunmayan 378 rivayet ile toplam 1693 metnin problemlili olduğu sonucunu doğrulamaktadır. Bu durum XV. asırdan sonra telif edilen dinî-edebî eserlerin müelliflerinin vermek istedikleri mesajı önceledikleri ve hadislerin sıhhat değerlendirmelerine dikkat etmediklerini gösterir niteliktedir. Ancak yaklaşık 400 kadar rivayetin temel hadis kitaplarında yer almayışı veya herhangi bir kaynağına

² Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı*, 22.

³ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdülber en-Nemerî, *Câmi'ü Beyâni'l-İlm*, thk. Ebû'l-Eşbâl ez-Zehîrî (Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1415/1994), 1/197.

ulaşılamaması eser açısından bir eksiklik doğurmakla birlikte yeni çalışmalar için kapı aralayacak bir problematiktir.

Yüceer, tahrîc işlemine rivayetin tespiti ile başlarken senedin problemleri râvilerini belirledikten sonra onlara dair cerh-ta'dîl uzmanlarının görüşlerini incelemekte ve bu doğrultuda tercihler yapmaktadır. Ayrıca rivayetin mütâbî veya şahitleri varsa onlara da temas etmekte ve münekkitletin hadisle ilgili kanaatlerine de işaret etmektedir. Makbul kategorisine giren hadisler, tahrîc açısından arka plan verisi olarak kullanılırken merdud rivayetler etrafında okuyucuyu tatmin edecek malumatlar, metin içinde veya dipnotta belirtilmiştir. Bazı rivayetlerin tahrîc bilgileri dipnotlarda bazen ana metinde verilmesi ikinci bölüme dair eleştiri unsuru olarak zikredilebilir. Rivayetler hakkında teknik malumatların tümünün dipnotta verilmesi eseri daha rafine kılabilirdi. Bununla birlikte teknoloji ve imkanların geldiği nokta göz önünde bulundurulduğunda tahrîc çalışmalarının tez haline getirilmesi, her geçen gün tartışılmaya devam etmektedir. Problematik kurgunun ana sorularının geçerliliği veya doğurduğu sonuçlar, sentez yapma imkanını ne kadar vermektedir? Bu durum emek mahsulü çalışmanın ikinci bölümü için sorgulanması gereken yönünü oluşturmaktadır. Bir yönüyle 4000 rivayetin incelenmesinin gerektirdiği sorumluluk diğer yandan bu verilerin onda birinin temel hadis külliyyatında yer almamasının tespiti hadis bilim dalının ilgi alanının kapsamını ve araştırmacıların çalışma biçimini etkilemektedir. Buna ilaveten eserin ikinci bölümü, daha çok edebiyatçıların kullandığı problemleri rivayetleri tahlile konu ettiğinden dolayı tenkitli neşir yapan araştırmacılar için önemli veriler sunmaktadır. Tez sürecinde incelenen rivayetlerin makbul olanlarının da yer aldığı genel tablo, hacim düşünüldüğü için kitap formatında yer almayışı eserin bütünlüğünü bozmasa da bir eksikliktir. Yüceer'in ikinci bölüm sonunda rivayetlerin sıhhat durumuna dair verdiği istatistik bilgiler, Osmanlı döneminin hadis kullanımı hakkında genel bir fikir vermektedir. Rivayetlerin Kütüb-i Tis'a kaynakları ile sıhhat durumlarına göre hem eser hem de asırlara göre dağılımının ortaya çıkartıldığı ve bir değerlendirme ile yorumlandığı görülmektedir. Ancak verilen bu bilgilerin ifade ettiği sonuçlar nedir, sorusu cevaplanabilmiş değildir. Örneğin on

altıncı asır manzum kırk hadislerde yer alan 1322 rivayetten 750 makbul, 250 zayıf, 120 mevzu, 30 selefın sözü ve 172 bulunamayan metnin olmasının nasıl anlaşılması gerektiği tartışılması gereken önemli bir problematiktir. Tümevarım yönteminin kullanılarak elde edilen bu sonuçların tümünden gelim yöntemiyle analiz edilmesi tahrîc sonucu oluşan istatistik verilerin ifade ettiği anlamı göstermek açısından değerlidir.

Üçüncü bölümde daha çok manzum hadis edebiyatının muhtevasını ele alan konuların öne çıktığı, makbul veya merdud kabul edilen rivayetlerin derinlemesine incelendiği aynı zamanda rivayetler arasında anlam bakımından ilişki ağlarının tespit edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda yazar, manzum eserlerin oluşum süreçlerinde ve rivayet seçimlerinde müelliflerin ne derece özgün olduklarını sorgulamaktadır. Her bir eser kendi içinde tasniflere tabi tutulmuş birinci bölümde ontolojik açıdan ele alınan eserler bu bölümde epistemik bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre manzum hadis metin müellifleri, rivayetleri eserlerine alırken genellikle önceki müelliflerin izlerini takip ederek önceki dönemlere bağlı kalmışlardır. Abdurahaman Câmî, Kemalpaşazâde gibi şahsiyetlerin etkilerinin yanı sıra Buhârî, Müslim, Begavî ve Hakîm et-Tebrizî gibi Sahîhayn ve etrafında yapılan çalışmaların belirleyici rolü de tespit edilen diğer hususlardandır. Aynı şekilde Süyûtî'nin el-Câmiu's-sağîr'inin de pek çok eserin başvuru kaynağı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Yüceer, tercih noktasında pek çok eserde karşılık bulan ve zamanla manzum metinlerin odak rivayetleri haline gelen rivayetleri tespit etmiş ve nazma aktarım süreçlerini, örnek metinler etrafında tahlil etmiştir.

Esasında kurgusu disiplinler arası formasyon ile şekillenen çalışmanın üçüncü bölümünde hadis şerh geleneğinin manzum dinî metinlere katkısı ve aksi şekilde şairlerin de rivayetlere yükledikleri anlam özelinde şerh geleneğine etkileri ön plandadır. Bunun tabii bir neticesi olarak nakledilen metinlerin tercih noktasında müellifin vermek istediği mesaj ve sosyal-zihinsel etkileşimler hadislerin sıhhat durumlarının önüne geçmiştir. Yani aynı konu ve amaç doğrultusunda tercüme/şerh edilen rivayetlere yüklenen anlam sıhhat kaygısı güdülmeksizin tertip edilmiştir. Bu

veriye ek olarak makbul ve merdud rivayetlerin konu dağılımlında büyük oranda benzerliklerin varlığı da dikkat çekmektedir. Yüceer'in yaptığı tasnife göre Allah-kul ilişkisi, ahlak, din, fıkıh-ibadet, iman, peygamber, Kur'ân-İlim ve sosyal hayata dair 28 farklı konuda rivayetlerin tercih edildiği görülürken bu metinlerin ekseriyeti ahlaki değerler odaklıdır.

Yüceer, incelemesi yapılan eserlerde konu dağılımlını önce sayısal olarak aktarmış daha sonra rivayetlerin aktarımında müelliflerin diğer ilim dallarından ne ölçüde yararlandıkları, rivayet kullanımında siyasi ve toplumsal kaygılarının ne derecede etkili olduğu gibi etkenleri de prototip örnekler özelinde tahlil etmiştir. Manzum hadis edebiyatında hikmetli sözlerin kullanımı ve Şii kaynaklarda yer alan rivayetlere dair analizler ise hadis haline getirilmiş metinlerin manzumelere etkisini göstermesi bakımından önem arz ederken bu minvalde yapılacak çalışmalara da ışık tutacak niteliktedir. Eserde incelenen rivayetlerden 964 zayıf, 336 mevzu, 75 rivayetin önceki dönemlerde yaşamış âlim, şair veya filozofların sözlerinden oluştuğu tespitindeki 75 rakamı ile 378 rivayetin hiçbir kaynakta bulunmadığının belirtilmesi yaklaşık 450 rivayete dair yeni araştırmalara kapı aralar niteliktedir. Bu doğrultuda hicri 9. asırdan sonra telif edilen çalışmalarda yapılan araştırmada 378 rivayete hiçbir eserde ulaşılamaması eserin veri analizinde eksiklik meydana getirecek düzeydedir. Ayrıca kitabın tez şeklinde eser bazı rivayetlerin Ek olarak sunulduğu kapsamlı tabloya hacim düşünülerek eserde yer verilmemiştir ki bu da makbul rivayetlerin analizine dair bir eksiklik meydana getirebilir.

Osmanlı döneminde telif veya tercüme 76 manzum eserde tekrarlarıyla birlikte 4417 rivayetin incelendiği eserde tespit ve tahlil bakımından konu bütünlüğüne riayet edildiği dikkat çekerken dilin akıcı ve akademik bir üslupla kullanıldığı ayrıca tablo ve istatistiklerden açıklayıcı nitelikte istifade edildiği ve disiplinler arası ilişki ağlarının göz önünde tutulduğu müşahede edilmektedir.

Kaynakça

- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *Câmi'u Beyâni'l-İlm*. thk. Ebû'l-Eşbâl ez-Zehîrî. 2 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1415/1994.
- Yüceer, Mustafa. *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı*. Ankara: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, 2021.

